

Josip Antolović

PRVI VRHBOSANSKI NADBISKUP JOSIP STADLER

Katolička crkva u Bosni

Naši renomirani crkveni povjesničari dr. Josip Buturac i dr. Andrija Ivandija kažu da je „krštavanje Hrvata išlo postepeno od mora prema krajevima u unutrašnjosti, pa je tako doprlo i do područja stare Bosne koja je obuhvaćala prostor od gornje Drine do gornjeg Vrbasa. Kad je kršćanstvo tu posve učvršćeno, osnovana je za taj kraj posebno – Bosanska biskupija. Kad se to dogodilo, ne znamo jer nam vijest o tome nije sačuvana u povijesnim izvorima.”

Međutim, u aktima pokrajinskih sinoda u Saloni 530. i 533. god., dakle, prije dolaska Hrvata u te krajeve, spominje se Andrija „episcopus Bestoënsis”, a to bi mogao biti biskup Bistue nova. Gdje se nalazila Bistue nova za neke je sporno, dok neki drže da je to moglo biti kod današnje Zenice. Svakako je to bilo na području stare Bosne. Dolaskom Avara u naše krajeve uništena su mnoga biskupska sjedišta, pa tako i bosansko. No pokršćavanjem Hrvata te kasnijim širenjem i učvršćivanjem kršćanstva u našim krajevima obnavljaju se stara ili osnivaju nova biskupska sjedišta. Tako je došlo i do osnivanja biskupije u Bosni.

U pisanim dokumentima Bosanska se biskupija prvi put spominje u falsificiranoj buli pape Aleksanda II. pod nadnevkom 18. ožujka 1067. god. U buli pape Klementa III. od 8. siječnja 1089. Bosanska se biskupija spominje kao sufragana Bara. Buturac i Ivandija kažu da se „Bosanska biskupija spominje prvi put g. 1088. Tada je ona pripadala metropoliji Baru, a prije toga vjerojatno je bila pod metropolijom u Splitu odakle su dolazili misionari radi krštavanja.” J. Turk u *Lexikom für Theologie und Kirche* (9) smatra da je Bosanska biskupija od god. 1192. pripadala Splitskoj metropoliji. „Zbog političkih i trgovačkih prilika i veza, Bosanska biskupija na početku XIII. stoljeća priznaje dubrovačkoga nadbiskupa za svoga metropolita.

Veći broj dokumenata svjedoči o živoj i čvrstoj vezi između Dubrovnika i Bosanske biskupije tokom XII. stoljeća i u prvoj polovici XIII. stolj.” (Buturac – Ivandija).

Papa Inocent IV. podvrgao je pod. 1247. Bosansku biskupiju kaločkoj metropoliji. Bilo je to „radi jačanja ugarske kraljevske političke vlasti u Bosni i uspješnijeg suzbijanja patarenstva” (Buturac – Ivandija).

Gdje je pak bilo sjedište srednjovjekovne Bosanske biskupije? „Negdje oko današnjeg Sarajeva. Bosanski ban Ninoslav, koji se s patarenstva obratio na katoličku vjeru, dao je novac za podizanje kaptola i stolne crkve sv. Petra u selu Brdu, župa Vrhbosna. Ninoslavova darovnica potječe iz god. 1244. Sjedište biskupije u Vrhbosni bilo je kratka vijeka, jer se već god. 1252. bosanski biskup sa svojim kaptolom preselio u Slavoniju, u Đakovo. Odatle će bosanski biskupi upravljati svojom biskupijom gotovo dva stoljeća. God. 1463. Bosna je pala pod Turke, a to je još više otežalo brigu za katolike u toj zemlji. Brigu za njih preuzet će god. 1622. osnovana u Rimu Kongregacija za širenje vjere, no Sveta se Stolica već i prije brinula za bosanske katolike, osobito preko nekih biskupa i apostolskih vizitatora. Od ovih drugih posebno su zaslužni i poznati albanski svećenik Petar Masarecchi i isusovac Bartol Kašić. „Kašićeva je zasluga da područje od Dunava do mora dobiva tri rezidenčijalna biskupa, od kojih je jedan za vjernike u Bosni” (Buturac – Ivandija).

Međutim povijesna je činjenica da su se za bosanski katolički puk franjevci neposredno brinuli. Franjevački kustos u Bosni, fra Anđeo Zvizdović, dobio je od osvajača Bosne Mehmeda II. na polju Milodražu između Kiseljaka i Busovače znamenitu povelju – ahdnamu, kojom je katolicima zajamčena sloboda vjere, a franjevcima obavljanje dušobrižničke službe. Ahdnama je „pisana 28. svibnja (1463.), u stanu Milodraž”.

Od god. 1735. do 1881. Bosnu, razdiranu i opustošenu što od bogumilstva, što od Turaka, duhovno su vodili apostolski vikari iz franjevačkoga reda.

Kada je Austrougarska monarhija god. 1878. osvojila Bosnu, nastaju posve nove prilike koje su dovele do uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini. Ugovorom između Sv. Stolice i Austro-Ugarske 8. lipnja 1881. osnovane su Vrhbosanska nadbiskupija – metropolija sa sjedištem u Sarajevu, sufragane biskupije Banjalučka sa sjedištem u Banjoj Luci te Mostarsko-duvanjska sa sjedištem u Mostaru. Poslije, tj. 1890., Sveta će Stolica i Trebinjsku biskupiju povjeriti na upravu mostarskom biskupu. Prvi vrhbosanski nadbiskup bit će Josip Stadler, koji će biskupovati od 1882. do 1918. i njime ćemo se opširnije pozabaviti. Kao vodič poslužiti će nam Ivan Vitezić, koji je u četvrtom svesku monumentalnog djela *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1919* vrlo stručno i zaokruženo obradio Rimokatoličku crkvu među Hrvatima. U toj uspjeljoj studiji svoje dostojno mjesto našao je i prvi vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler, koji je „energično i neustrašivo vodio tešku izgradnju Katoličke crkve u Bosni, i kojega su, unatoč oporbi bosanskih zemaljskih vlasti, srpskih pravoslavaca i muslimana, ipak svi respektirali” (J. Turk).

Biografski podaci

Stadler se rodio 24. siječnja 1843. u Slavonskom Brodu kao sin obrtnika šeširdžije. Rano je ostao siročić, a u orfanotrofij, najprije u Slavonskoj Požegi, a zatim u Zagrebu primio ga je zagrebački nadbiskup, kardinal Juraj Haulik. U Zagrebu je kao

sjemeništarcu završio gimnaziju. Kao vrlo sposoban mladić poslan je na studije u Rim, i to kao pitomac slavnog Zavoda Germanicum–Hungaricum. Studirao je na sveučilištu Gregoriana od 1862. – do 1869. te postigao doktorat iz filozofije i teologije. Svoje će znanje kasnije odlično upotrijebiti ne samo kao sveučilišni profesor nego i kao pisac filozofskih i teoloških djela te time obogatiti hrvatsku misao i duhovnu kulturu. Za svećenika je bio zaređen 6. lipnja 1868. Vrativši se u domovinu postao je god. 1874. sveučilišni profesor fundamentalne teologije na Teološkom fakultetu u Zagrebu. Car Franjo Josip imenovao ga je 16. kolovoza 1881. za prvog vrhbosanskog nadbiskupa i metropolitu, a to je iste godine 18. studenoga, potvrdio papa Leon XIII. Nadbiskupsku službu obavljat će revno, ustrajno i kreposno sve do smrti na svetkovinu Bezgrešne 8. prosinca 1918., na svršetku prvoga svjetskog rata.

Stadler kao nadbiskup

Ivan Vitezić, u želji da što bolje osvjetli Stadlerov lik, opisuje njegove veze s drugim velikim hrvatskim prelatom, đakovačkim biskupom Josipom Jurjem Strossmayerom, koji je u velikom svijetu bio poznatiji od Stadlera. Zanimljive su te veze, to više što je Strossmayer ispočetka bio nešto skeptičan prema Stadleru dok ga nije bolje upoznao, i to po njegovim djelima. Od tada će đakovački biskup biti velik Stadlerov štovatelj i hvalitelj.

Prilikom Strossmayerova pokopa 14. travnja 1905. Stadler je imao čast izreći posmrtni govor velikom pokojniku, koji je malo Đakovo učinio poznatim po cijelom svijetu. Stadler je još za Strossmayerova života, i to samo nekoliko godina nakon nastupa na vrhbosansku nadbiskupsku stolicu, postao jedna od vodećih ličnosti tadašnjeg hrvatskog episkopata. Vitezić piše da se između njega i Strossmayera sama od sebe odmah nameće usporedba. Ima među njima sličnosti, ali i velikih različitosti. Po očevoj strani obojica su potjecala iz Gornje Austrije. Njihovi su se pređi sredinom XVIII. stoljeća doselili u Slavoniju, jedan u Osijek, a drugi u Slavonki Brod. I tako se u obojice povezaše germanska radinost s hrvatskom osjećajnošću te istaknutim smislom za pravo i pravicu. To su izrazite crte u obojice naših visokih prelata.

Ipak je među njima postojala i razlika u temperamentu. Dok je Strossmayer znao odmah temperamentno reagirati i u jakoj mjeri znao podlijezati prvim dojmovima, dotle je Stadler – iako kolerik – u svojim reakcijama bio smireniji i promišljeniji, što treba pripisati njegovoj većoj umrtnosti i samosvladavanju. Suvremenim rječnikom mogli bismo reći da je Strossmayer bio primaran, a Stadler sekundaran tip.

Prema klasifikaciji značajeva Heymans – Wiersma – Le Senna, usudio bih se Stadlera uvrstiti u četvrti od osam temperamenata, koji je najbogatiji od njih, a čine ga ovi elementi: emocionalnost, aktivnost i sekundarnost. Glavne su odlike toga temperamenta: postojanost u osjećajima, ustrajnost u radu, odlučnost, praktičnost, hrabrost, iskrenost, sposobnost za koncentraciju, otvorenost prema velikim idealima vjere, zvanja, umjetnosti, filozofije, domovine, sposobnost za upravljanje i vođenje poslova, uravnoteženost u vjerskome životu, asketizam, preciznost i točnost, pribranstvo i sredenost. Vjerujem da bi dublja i svestranija studija o Stadleru barem djelomično, ako ne i potpuno, mogla opravdati ovo uvrštavanje.

Iako su Stadler i Strossmayer odrasli u različitom vremenu – Strossmayer se rodio u Osijeku 4. veljače 1815. – u različitim sredinama, obojica su po svojem obrazovanju, nastojanjima, po svojoj jakoj volji postali duhovni predstavnici i vođe svojega hrvatskog naroda i za taj narod stvorili djela sveopće i trajne vrijednosti. To

će Strossmayeru mnogi i priznati, dok Stadleru neće, premda mi se čini da to nije ni pravedno ni objektivno. Strossmayer je postao najveći mecena hrvatske kulture, dok je Stadler bio izrazit pastir duša, koji je, prisiljen samo posebnim okolnostima Bosne što dugom osmanlijskom vladavinom bijaše zemlja zaostala za ostalom Evropom, morao jače sudjelovati i u javnom životu. Da je djelovao negdje drugdje, vjerojatno bi ostao samo na strogo pastoralnom području.

I Strossmayer i Stadler bijahu vatreni hrvatski rodoljubi, no ipak različitih nacionalnih shvaćanja. Strossmayer, koji bijaše odgojen u duhu ilirskog pokreta te u njemu još više utvrđen događajima iz burne godine 1848., zastupao je u politici jedinstvo Južnih Slavena i zauzimao se za sveslavensku solidarnost. Stadler naprotiv u nacionalnom pogledu nikada nije sumnjao niti se kolebao u vezi s hrvatskom nacionalnom samobitnošću i njezinim individualitetom. U tom je pogledu slijedio osjećaj svojega naroda i nije se dao zavoditi nikakvim, ni domaćim ni stranim umjetnim konstrukcijama, pa stvarale se one ne znam iz kojih motiva ili želja. Za njega je netko s pravom rekao da je uvijek bio „punokrveni Hrvat s njemačkim prezimenom”. A zbog toga je, kao i toliki drugi hrvatski rodoljubi, imao mnogo protivnika.

I što se tiče ekumenizma ili, bolje rečeno, crkvenog jedinstva, koje i Stadleru i Strossmayeru bijaše duboko na srcu, shvaćanja im bijahu različita. U Strossmayerovu nastojanju oko jedinstva crkava uvijek bijaše prisutna slavenska kulturno-politička komponenta, dok je Stadler uvijek imao pred očima duhovni i religiozni cilj, premda je i on morao računati s okolnostima vremena i kraja u kojima je živio.

Unatoč različitim shvaćanjima, za Stadlera Strossmayer bijaše neosporna veličina. On je Strossmayera čak nazvao „prvim sinom i ocem hrvatske domovine, koji je Hrvatima u mnogim stvarima pokazao čvrstu liniju”. Iz toga se jasno vidi kako Stadler nije bio neki skučen duh koji bi zbog različitih pogleda na neke probleme bio nesposoban uočiti ono što je u nekoga vrijedno i veliko.

A kako je Strossmayer gledao na Stadlera? Ispočetka s dozom nepovjerenja koje će brzo iščeznuti. Kada je Stadler postao vrhbosanski nadbiskup, Strossmayer je u jednom pismu Račkome napisao: „Čini mi se da taj čovjek raspolaže s malo oštine duha i slobodne volje.” Bio je to prenegao sud koji će Strossmayer promijeniti nakon svojega prvog posjeta Bosni u rujnu 1889., no ne još posve. U pismu Račkome u rujnu 1889. pisat će: „Nadbiskup Stadler je ponešto jezuit, no inače pobožan, energičan, radin i rodoljubiv čovjek.” No, kada Strossmayer bude još bolje i potpunije upoznao Stadlera i njegova djela, o njemu će pisati i govoriti u superlativima. To će ići tako daleko da će se nakon smrti kardinala Mihalovića zajedno s Račkim energično zauzimati da Stadler postane zagrebački nadbiskup.

Vitezić, koji je vrlo dobro proučio hrvatsku crkvenu povijest od god. 1848. do 1918., spominje dvojicu autora – Eduarda Wintera i Kostu Milutinovića – kao primjere netočnog pisanja o Strossmayeru i Stadleru. Nisu oni jedini, ima ih više.

Winter u svojem djelu *Rusija i papinstvo* piše, ali bez ikakva dokaza, kao da je Strossmayer priželjkivao novoosnovanu vrhbosansku nadbiskupsku i metropolitску stolicu u Sarajevu, a onda kaže da je nije dobio on, „nego svećenik po imenu Stadler, koji bijaše po osjećaju fanatično rimski i austrijski”. Da bi potkrijepio takvo svoje mišljenje o Stadleru, Winter spominje Strossmayerovo pismo Račkome od 23. siječnja 1882. Winter je u svojem mišljenju još više pretjerao kada je, pišući o Strossmayeru, napisao i ovo: „A sva je njegova odvratnost bila predma Stadleru, nadbiskupu klerikalno–nacionalističkih krugova u Sarajevu, koji za njega ne bijaše dru-

go do ograničeni fanatik." Winter piše tako kao da je on jedini imao u rukama *Korespondenciju Rački – Strossmayer*, ne pozivajući se ni na koga. Da je – kao što misli Vitezić imao u rukama IV. svezak spomenutog djela, onda bi morao uvidjeti kakvo je mišljenje o Stadleru imao Strossmayer nakon što je upoznao njegove kvalitete i djelatnost. A to je mišljenje posve suprotno onome što ga navodi Winter. I stoga je u Winterovim prikazima iznakažen ne samo Stadler nego i Strossmayer.

Kosta Milutinović u svojem pak djelu *Strossmayer i jugoslavensko pitanje* (Novi Sad 1976.), koje također govori o odnosima između Strossmayera i Stadlera – uspoređujući ih – ne daje o njima nikako točnu i objektivnu sliku. On piše da među njima postoji „silna razlika”, da oni „utjelovljuju diametralne suprotnosti” te da idu „različitim putovima”. „Oni bijahu posljednje krajnosti, antipodi dvaju svjetova.” Vitezić misli da Milutinoviću koji put nedostaje elementarno poznavanje predmeta što ga obrađuje. Za njega je, na primjer, Stadler čak isusovac, tj. član isusovačkog reda, zatim „učenik rimskog Germanicum”. Stadler nije bio isusovac; bio je samo pitomac rimskog Zavoda Germanicum–Hungaricum dok je bio student Gregorijane. Bio je, dakle, isusovački gojenac i student, ali ne isusovac. Dobar povjesničar i u takvim stvarima mora biti precizan. „Germanicum” je konvikt, a Gregoriana sveučilište.

Vjerojatno su dvojica spomenutih autora imala o Stadleru tako negativno mišljenje više iz političkih nego iz objektivnih razloga. Svatko ima pravo da se politički slobodno opredjeljuje, a nitko nema prava da onoga koji politički drukčije misli i osjeća odmah žigoše kao „skučena”, „reakcionarna” i „negativna” čovjeka.

Ovdje bih spomenuo i ono što se često zaboravlja u proučavanju političkih prilika u Hrvatskoj u prošlom stoljeću. Tada su među Hrvatima postojale dvije jake političke stranke: Narodna neovisna stranka Račkoga i Stranka prava Antuna Starčevića. Za nasilne Khuenove vladavine obje stranke bijahu u opoziciji i obje jednako progonjene. „Obje su se stranke na čelu sa Strossmayerom i Starčevićem časovito pomirile g. 1893., ali bez veće i trajne koristi” (Buturac – Ivandija). Ta činjenica pomirenja govori da je Strossmayer bio sposoban za dobro naroda i za pametne kompromise. Jednako je tako, ako ne i više, bio sposoban da u Stadleru uoči sve ono vrijedno i veliko te da ga zbog svega toga ispravno ocjenjuje i vrednuje.

Stadlerova djela

Tko bi ih u jednom kratkom i sažetom prikazu sva i nabrojao? Stoga je s pravom jedan od dvojice urednika djela *Die Katholische Kirche unserer Zeit* napisao ovo: „Malokad je bilo sretnijeg izbora jednog metropolita za novoosnovanu crkvenu pokrajinu nego što bijaše za vrhbosansku nadbiskupsku stolicu.” Isti autor piše da je Stadler u svojoj novoosnovanoj nadbiskupiji jednostavno morao graditi sve ispočetka. Time se dakako ne želi reći kao da prije Stadlera u Bosni u crkvenom pogledu, nije bilo ništa. Postojali su franjevci, postojala je pastva, ali su nedostajale strukture za obnovljenu crkvenu hijerarhiju, a stvorio ih je Stadler i uz njihovu pomoć izvanredno unaprijedio duhovnu pastvu. To je bilo njegovo veliko životno poslanje koje je on odlično ispunio. Neka o tome progovore djela koja su činjenice, a njih uvijek treba respektirati, pa tko god iza njih stajao.

Stadler je u 14 godina sagradio dva sjemeništa: god. 1882. Djačačko sjemenište u Travniku, a kasnije, god. 1893., Bogoslovno sjemenište u Sarajevu. U sklopu obaju sjemeništa sagradio je i dvije crkve: sv. Alojzija u Travniku te sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu. God. 1889. sagradio je u Sarajevu u ranogotičkom stilu katedralu Srca Isusova, koja je danas kulturni spomenik. Zgrada bogoslovije u Sarajevu sagrađena je u stilu izrazite talijanske renesanse. Osim sjemeništa, katedrale i bogoslovije, Stadler je sagradio i nadbiskupsku palaču te prostorije za vrhbosanski kaptol. God. 1890. sagradio je crkvu Marijina uznesenja na Stupu, 1906. crkvu Presv. Trojstva u Novom Sarajevu, god. 1911. crkvu Kraljice krunice na Banjskom brijegu u Sarajevu, te god. 1914. novu franjevačku crkvu sv. Ante na Bistriku.

S pravom se pitamo kako je sve to, a i toliko drugoga, mogao učiniti čovjek koji nije imao bogatu biskupiju kao Strossmayer u Đakovu. Stadler je u austrijskoj carevini znao pronaći mnogo dobrotvora koji su ga svestrano pomagali u ostvarivanju njegovih dalekosežnih planova. Pomagale su mu i tadašnje državne vlasti, a Stadler je sve do kraja života ostao neumoran „p r o s j a k”, koji je za Bosnu na svim stranama molio i prosjačio. Dobivenim novcem, osim već spomenutih ustanova, podigao je i lijep broj župnih crkava i dvorova. Bile su to skromne, ali korisne i nužne gradnje, kako bi se u nadbiskupiji mogao normalno razvijati crkveni život i pastva.

Svemu tome pridošle su i druge gradnje i ustanove: katehetski dom, odgojni zavodi, kao što su sv. Josip (1882.), današnja škola „S. S. Kranjčević”; crkva i zavod sv. Vinka (1883.), današnji studentski centar; zavod sv. Augustina (1883.), današnja muzička akademija te ubožnica „Betlehem” i „Egipat”, mjesta okupljanja i brige za napuštenu djecu, siromahe i bolesnike. Stadler je u Sarajevo doveo Kćeri Božje ljubavi, a za bosansku siročad osnovao je g. 1890. Služavke malog Isusa, koje su u njemu uvijek imale brižna oca, postojanog pomoćnika i dobročinitelja te divnog savjetnika.

Posveti lijepe sjemenišne crkve sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu 8. rujna 1896. prosustvovao je i Strossmayer — tada drugi put u Bosni. Oduševljen tolikim Stadlerovim djelima, nazvao ga je „čudotvorcem”.

Budući da je toliko gradio, Stadler se i zaduživao. Svoje velike dugove uspio je podmiriti tek prije smrti, ali ih je podmirio — čemu je pripomogla i devalvacija u prvome svjetskom ratu — ostavivši nakon sebe čiste i namirene račune.

Sam odrastao kao siročić, Stadler je imao mnogo smisla i srca za siročad, za beskućnike i siromahe uopće. Zato su ga i nazivali „ocem i majkom siromaha”. Zauzimao se i za agrarnu reformu i dokidanje kmetstva u Bosni.

Friedrich Funder, koji je mnogo kontaktirao sa Stadlerom, okarakterizirao ga je ovako: „Darežljiv prema siromasima; karitativne ustanove i njegove crkvene gradnje bijahu za druge, dok je on za sebe osobno trebao vrlo malo. Bio je vatrene naravi, odan carskoj austrijskoj kući; bio je utjelovljenje starog vjernog hrvatstva i bio je napokon svetac.”

Zbog njegove odanosti Austriji danas će ga neki žigosati. Takvima odgovaramo da je on ipak bio rodoljub, jer je za Bosnu učinio vrlo mnogo, i to ne samo na vjerskom nego i na kulturnom, karitativnom i socijalnom polju. Njegovo rodoljublje ne bijaše u prvome redu političkog nego socijalnog karaktera. Lojalnost caru nije ga priječila da uvijek živi, radi i žrtvuje se za svoj narod i na taj način prema njemu

iskaže autentičnu ljubav. Tko nema smisla za takvo rodoljublje, Stadlera će prikazivati u drugom svjetlu. No, je li to opravdano i objektivno?

U svojoj gotovo 40-godišnjoj natpastirskoj djelatnosti Stadler je imao odličnih suradnika. Znao ih je pronaći i zadržati uz sebe. Neki od njih bijahu i članovi vrhbosanskog metropolitanskog kaptola. Njegovi naodličniji suradnici bili su dr. Andrija Jagatić (1850. – 1901.), dr. Anton Bonaventura Jeglič (1850. – 1937.), rođeni Slovenac, kasnije ljubljanski biskup te napokon naslovni nadbiskup, dr. Ivan Šarić (1871. – 1960.), koji je kao prvi domaći vrhbosanski, dijecezanski svećenik postao kanonik već u 25. godini života; god. 1908. postao je Stadlerov pomoćni biskup, a 1922. vrhbosanski nadbiskup i metropolit.

Zanimljiv je bio i Stadlerov kaptol. Njegovi su kanonici od god. 1895. bili obvezni na zajednički život i kućanstvo, što „podsjeća na starokršćanski običaj” (Vitezić). Stadler je bio i velik pokretač i promicatelj katoličkog tiska. God. 1892. pokrenuo je izdavanje *Glasnika Srca Isusova*, koji će vrlo brzo početi uređivati isusovci i on će postati jedan od najraširenijih i najomiljenijih pučkih vjerskih listova. Izlazi i danas. Svrha mu je bila promicanje štovanja Srca Isusova. Stadler je bio vrlo pobožan prema Srcu Isusovu, pa je tome Srcu posvetio i svoju katedralu, a i svoj dijecezanski list *Srce Isusovo*, koji se od 1897. naziva *Vrhbosna*. Bio je to polumjesečnik, koji se vrlo brzo proširio po svim hrvatskim krajevima. Godišta *Vrhbosne* mogu poslužiti kao vrlo bogat povijesni izvor za povijest Katoličke crkve u Bosni od obnove redovite hijerarhije pa sve do god. 1945. U njoj su surađivali mnogi odlični kulturni djelatnici, osobito profesori filozofije i teologije. Stadler je pokrenuo i časopis *Balkan*, koji je od 1896. do 1902. izlazio u Zagrebu. Bio je posvećen kršćanskom jedinstvu, a uređivao ga je poznati pravnik i političar Šandor Bresztyenszky.

Uza svu svoju izvanrednu graditeljsku, pastoralnu, karitativnu aktivnost, Stadler je bio i vrlo plodan filozofski i teološki pisac, pa je i zbog svojih pisanih djela svijetla zvijezda u povijesti Crkve među Hrvatima. Kako smo vidjeli, pokrenuo je nekoliko listova, ali i napisao mnogo pastirskih poslanica, zatim sistematski prikaz skolastičke filozofije u šest svezaka (Sarajevo, 1904. – 1911.). I tako je misaono blago grčke filozofije, osobito Aristotela, očišćeno i obogaćeno naukom svetili Otaca i velikih srednjovjekovnih skolastika, učinio pristupačnim čitateljima hrvatskog jezika.

Stadler je na hrvatski jezik preveo Evanđelja i Djela spostolska i popratio ih opširnim komentarima. To veliko djelo u pet svezaka izišlo je u Sarajevu od 1895. do 1907. Za hrvatsku prilično skromnu teološku literaturu bilo je to veliko obogaćenje.

Stadlerove „sjene”

Zar je i toga bilo kod njega? Budući da je bio čovjek, smrtnik, bilo je, ali sjena je bilo i kod kanoniziranih svetaca. Suvremeni ih hagiografi ne kriju, već o njima otvoreno pišu. Zato se i mi, s Vitezićem, ne bojimo spomenuti i Stadlerove sporne strane. Tu u prvome redu treba spomenuti njegov odnos prema bosanskim franjevcima. Delikatno je to pitanje, a pravi odgovor može dati samo nepristran pristup i Stadleru i franjevcima. Ono što je dosada bilo napisano o tom pitanju nije uvijek bilo najobjektivnije. Ne želimo otvarati stare rane, ali treba reći da je Stadler došao

u Bosnu ne po svojoj volji, već voljom, blagoslovom i poslanjem pape Leona XIII., koji je želio da Bosna oslobođena od Turaka dobije redovitu crkvenu hijerarhiju. Stadler, za kojega Draganović piše da je bio „čovjek potpuno rimskog duha i žarki hrvatski rodoljub”, činio je sve ono što je smatrao da Crkva u njegovu vremenu od njega traži. Sigurno da su bosanski franjevci o svemu tome imali svoje mišljenje i želje i već same te činjenice mogle su stvarati stanovite napetosti. Bosanski franjevci na njih gledaju sa svojske kuta gledanja, drugi opet sa svojeg. I nakon obnovljene crkvene hijerarhije u Bosni su stvarnost i nadbiskupi i dijecezanski svećenici i franjevci. Opće dobro traži da se radi dobra Božjeg naroda uvijek pronalazi zajednički jezik, bratska suradnja te zdravo natjecanje tko će učiniti više dobra.

Ništa konkretno nisam rekao u Stadlerovu odnosu prema franjevcima; u spomenutom Vitezićevu prikazu uočio sam da je on jednako tako postupio. Ima, međutim ispriku, jer je posve očito da je u sažetom prikazu nemoguće ulaziti u složena pitanja. Mislim stoga da je dostatno reći da su odnosi između nadbiskupa Stadlera i franjevaca povremeno bili napeti i opterećeni različitim nesporazumima. Mjesto traženja krivca za takvo stanje, bolje je od prošlosti naučiti da su sloga i dijalog bolji od nepotrebnih suprotstavljanja.

Vitezić u sporne stvari kod Stadlera ubraja i njegovo držanje prema onima koji su s islama prešli na kršćanstvo ili s pravoslavlja na katolicizam, zatim njegovu djelatnost na nacionalnom i političkom području, a onda ovako mudro zaključuje: „Ta su pitanja veoma složena i delikatna, osobito na tlu kao što je Bosna. Da bi se u tom pogledu o Stadleru mogao izreći utemeljen sud, bilo bi potrebno dati opširan i konkretan prikaz te trostruke problematike. Jedna kritična, znanstvena monografija o njemu dosada, na žalost ne postoji.”

„Protiv Stadlera su u interkonfesionalnim poslovima koji put nastupile i upravne vlasti pa su neki politički krugovi u Budimpešti i Beču te njihovi eksponenti pokušali maknuti ga s njegova položaja” (Vitezić). To im nije pošlo za rukom, jer su iza njega stajali pape. Poznate su u vezi s njim riječi svetog Pije X., koji je jednom odlučno rekao: „Manet et manebit!” — Ostaje i ostat će!

I Stadleru su njegovi ondašnji protivnici — danas jednako čine drugi — predbacivali da je hrvatstvo poistovjetio s katolicizmom, i da je bio „velikohrvat”. Danas bi se to okrstilo velikohrvatskim šovinizmom. Vitezić s pravom tvrdi da se takve tvrdnje u najmanju ruku temelje na predrasudama. „Stadler je znao veoma dobro da identificiranje hrvatstva s katolicizmom u Bosni već zbog konfesionalnog i nacionalnog sastava tamošnjeg pučanstva nije uputno. A zahtjev za nacionalnom i političkom ravnopravnošću te pravo na sjedinjenje hrvatskih zemalja za njega bijahu ne samo pitanja dnevne politike, već etička zasada” (Vitezić).

Načelno i etički stvari su prilično jasne. U Bosni pravo na život i slobodu imaju i muslimani i pravoslavci i katolici. Ako se ti katolici osjećaju Hrvatima, je li im to grijeh? Je li Stadleru, kojega Antun Gusav Matoš naziva „najvećim hrvatom u Bosni”, to bio grijeh? U ovom smo prikazu već spomenuli u čemu se bitno sastojalo to hrvatstvo. On je bio duhovni pastir hrvatskoga katoličkog puka u Bosni, koji je žarko ljubio. Ako netko misli da je trebalo da on u Bosni radi oko rušenja Austro-ugarske monarhije, onda od njega traži ono što ne spada na čovjeka Crkve, na duhovnog pastira. Njegovo je polje rada drukčije naravi. Sam je Stadler shvatio da je njegova prva dužnost biti duhovni pastir i bio je, doista, izrazit dušobrižnik,

biskup, koji se brinuo za svoju nadbiskupiju. Neki ga zbog toga čak nazivaju drugim apostolom Bosne. Prvi bi bio sv. Nikola Tavelić.

Zaključak

Kao i neke druge velike ličnosti hrvatske crkvene povijesti, i Stadlera su njegovi protivnici nastojali ocrniti, umanjiti i obezvrijediti njegovo djelo. Ne treba nas to smesti, jer možda je upravo to znak da je bio velik. Patuljke nitko ne osporava. Opasni su gorostasi, divovi, a takav je u duhovnom i moralnom pogledu bio Stadler. On je za svojeg života učinio mnogo. Njegova djela svjedoče glasno za njega pa on, i preminuvši, još govori po njima. Nekome se taj govor ne sviđa i htio bi ga ušutkati. No, ako bi se to i dogodilo, „kamenje će progovoriti“, kamenje travničkog sjemeništa, sarajevske katedrale, bogoslovije i svih ostalih zgrada koje je Stadler sagradio, ustanova koje je utemeljio, djela koja je izveo. Taj je govor za nas izazov da i danas mirno, ali i hrabro radimo za Krista, za Crkvu, za Božji narod.

ISPRAVAK

U prošlom broju „Obnovljenog života“ (2/1986.) nepažnjom slagara i korektora došlo je do više pogrešaka. Upozoravamo ovdje samo na neke od njih, a druge prepuštamo dobrohotnosti i razumijevanju čitatelja. Time se ujedno ispričavao i Autoru i čitateljima.

Str. 99. redak 6. od vrha namjesto *Dvanaesti sat* čitaj *Dvadesetipeti sat*.

Str. 100. redak 3. od dna: namjesto samo i „trinaesti“ čitaj samo u „trinaesti“.

Str. 104. redak 19. od dna: namjesto i u moralnom čitaj ni u moralnom.

Str. 104. redak 16. od dna: namjesto *Imapsibilnost* čitaj *Impasibilnost*.

Str. 105. redak 13. od vrha: namjesto *Nepokretni Pokretač* čitaj *Nepokrenuti Pokretač*.

Str. 122. redak 13. od vrha: namjesto *Milost je izigrava* čitaj *Milost ne izigrava*.